

Głuszkowski Michał, 2011, *Socjologizm teorii badań dwujęzyczności Uriela Weinreicha*, „Roczniki Historii Socjologii” 1/2011, 2084-2031, s. 101-117

Instytut Filologii Słowiańskiej

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Socjologizm teorii badań dwujęzyczności Uriela Weinreicha¹

Biografia autora najważniejszej pracy w historii lingwistyki kontaktu *Languages in contact. Findings and problems*² w znacznej mierze wywarła wpływ na charakter jego twórczości naukowej. Uriel Weinreich (1926–1967) pierwsze lata spędził w międzywojennym wieloetnicznym Wilnie. Duży wpływ na jego lingwistyczne zainteresowania miał z pewnością ojciec – Max Weinreich, językoznawca i historyk literatury, współzałożyciel i kierownik Żydowskiego Instytutu Naukowego w Wilnie (PWN 1996: 684). Po wybuchu II wojny światowej, od 1940 r., obydwaj przebywali w Nowym Jorku. W ich twórczości naukowej zwraca uwagę ważny wspólny wątek dotyczący języka środkowoeuropejskich Żydów. Zarówno M. Weinreich, jak i U. Weinreich byli autorami szeregu prac poświęconych jidysz (m.in. M. Weinreich 1928; M. Weinreich 1973; U. Weinreich 1949; U. Weinreich, B. Weinreich 1958). Natura jidysz, języka powstałego na bazie dialektów środkowo-wysokoniemieckich, ale ukształtowanego pod dużym wpływem języków słowiańskich i hebrajskiego (Geller 1994: 34-35), prowokowała do zainteresowania się zjawiskiem kontaktów językowych i ich wzajemnych wpływów. W przypadku autora *Languages in contact* duże znaczenie miało dorastanie w wielojęzycznym i wielonarodowym środowisku – najpierw wileńskim, a później nowojorskim. Obserwacja otoczenia zróżnicowanego społecznie i językowo wyculiła uwagę U. Weinreicha jako lingwisty nie tylko na zjawiska zachodzące w ramach konkretnych języków, ale również na ich powiązania z funkcjonowaniem posługujących się nimi wspólnot (Malkiel, Herzog 1967: 605). Uwzględnienie kontekstu pozajęzykowego wniosło do lingwistyki strukturalnej nową jakość.

Yakov Malkiel i Marvin Herzog podkreślają wyjątkową aktywność naukową i szerokie zainteresowania badawcze U. Weinreicha (Ibidem). Wielowątkowość jego twórczości dotyczyła nie tylko studiów spoza problematyki językoznawczej, np. poświęconych folklorowi żydowskiemu, ale również prac z zakresu lingwistyki, które miały zdecydowanie interdyscyplinarny charakter. Będąca w tym artykule podstawowym przedmiotem rozważań

¹ Publikacja powstała przy finansowym wsparciu Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej.

² Brak polskiego wydania, choć w zbiorze tekstów źródłowych pod red. Idy Kurcz ukazało się tłumaczenie I rozdziału i pierwszych czterech paragrafów rozdz. II *Languages in contact* (Weinreich 2007).

książka *Languages in contact* (1953) jest tego doskonałym przykładem. Podstawą dla tej publikacji była praca doktorska U. Weinreicha na Uniwersytecie Columbia (1951). Dwudziestokilkuletniemu autorowi udało się stworzyć system teoretyczny, z którego badacze dwujęzyczności na całym świecie korzystają do dzisiaj. W niektórych miejscach można wytknąć U. Weinreichowi pewne niedopatrzienia lub niespójności (por. Jarcewa 2000: 16), ale przedstawiony przez niego aparat terminologiczny i podstawowe założenia nie zostały dotychczas podważone.

Teorię kontaktów językowych U. Weinreicha można określić jako socjologiczną nie tylko ze względu na liczne inspiracje i odwołania. Socjologizm *Languages in contact* widoczny jest przede wszystkim w perspektywie opisu i specyficznym pojmowaniu języka oraz zjawisk w nim zachodzących. Dla ostatecznej postaci teorii U. Weinreicha bardzo istotny jest sposób, jaki zdefiniował on kontakt językowy oraz najważniejsze zjawiska z nim związane. Koncepcja badań dwujęzyczności jest mocno osadzona w strukturalizmie, którego twórca – Ferdinand de Saussure – dokonał podziału języka (*langage*) na ponadjednostkową strukturę (*langue*) i jej indywidualne przejawy (*parole*). Zdaniem de Saussure’a, przedmiotem badań lingwistów powinien być jedynie system – *langue* – ponieważ mowa jednostkowa *parole* jest zbyt płynna, w związku z czym nie poddaje się obiektywnemu opisowi (de Saussure 1961: 25). W definicji kontaktu językowego: „języki znajdują się w kontakcie, kiedy posługuje się nimi na przemian jedna i ta sama osoba”³ (U. Weinreich 1963: 1), *języki* oznaczają przede wszystkim *systemy*, a więc zjawiska o naturze ponadjednostkowej. Dalszy ciąg definicji U. Weinreicha: „miejscem, w którym kontakt się urzeczywistnia, jest jednostka” (Ibidem), dotyczy jednak indywidualnego wymiaru języka i wykracza poza typową dla strukturalizmu problematykę badań (Głuszkowski 2009: 132). W tym rozumieniu „kontakt językowy” jest więc kontaktem systemów, ale zachodzącym na poziomie mowy jednostkowej, do której nawiązuje także definicja dwujęzyczności: „naprzemiennego posługiwania się dwoma językami” (U. Weinreich 1963: 1).

Z opozycją *langue* i *parole* związane jest także kolejne podstawowe pojęcie teorii U. Weinreicha – interferencja językowa, czyli „przypadki odchylenia od norm któregośkolwiek z języków pojawiające się wskutek faktu, że jednostki bilingwalne używają więcej niż jednego języka” (Ibidem). Systemy językowe, jako zjawiska o naturze ponadindywidualnej abstrakcyjne, nie mogą kontaktować się bezpośrednio, a jedynie za pośrednictwem używających ich osób. Dlatego do naruszenia norm systemu może dojść tylko w ramach

³ Tłumaczenie cytatów – autor.

pojedynczego wypowiedzenia. Dwujęzyczna osoba, a także jej myśli i wypowiedzi, są nie tylko miejscem pojawiania się interferencji, ale również jej źródłem (Głuszkowski 2009: 132-133). Należy jednak pamiętać, że niezależnie od różnej natury *langue* i *parole* są wymiarami jednego zjawiska – języka (*langage*), w związku z czym nie mogą istnieć niezależnie od siebie. W kontekście swojej teorii U. Weinreich przywołał ważne założenie strukturalistycznej teorii komunikacji: „każda wypowiedź należy do jednego, określonego języka”. Tylko na zasadzie kontrastu w stosunku do elementów języka L₁ możliwe jest stwierdzenie, czy jakiś fragment wypowiedzi został przeniesiony (zapożyczony lub skopiowany) z innego systemu – L₂ (Ibidem: 7).

Kolejnym ważnym punktem w teorii kontaktów językowych jest określenie mechanizmów powodujących interferencję i decydujących o jej ostatecznej postaci. Wyróżnienie dwóch grup czynników kształtujących to zjawisko: strukturalnych (*structural*) i pozastrukturalnych (*non-structural*), wynika bezpośrednio z przyjętego już na etapie definiowania przedmiotu badań podziału języka na *langue* i *parole* (por. U. Weinreich 1963: 64-65). Czynniki strukturalne związane są bezpośrednio z systemami kontaktujących się języków, ich fonetyką, morfologią, składnią, które mogą być mniej lub bardziej podatne na wpływy. Przyczyną interferencji mogą być zarówno systemowe różnice, jak i podobieństwa. W wyniku różnic pomiędzy językiem L₁ (ojczystym) i L₂ (poznawanym w drugiej kolejności) osoba dwujęzyczna może mieć problemy z przyswojeniem tych dźwięków, kategorii gramatycznych lub konstrukcji składniowych, które nie występują w L₁. W bliskich systemach podobieństwo wielu kategorii gramatycznych i jednostek leksykalnych stanowi potencjalne pole do zmiany lub rozszerzenia znaczenia leksemów w języku, w którym zachodzi interferencja (Por. Ibidem: 47-49). W ten sposób czynniki strukturalne określają potencjał dla zjawiska interferencji. Uczący się języka angielskiego Polacy będą napotykać trudności np. w opanowaniu wymowy /θ/ (m.in. w zwrocie *thank you*). W języku polskim nie ma dźwięku zapisywanego przy pomocy liter *th*, dlatego wielu Polaków utożsamia dźwięk [θ] ze zbliżonymi głoskami polskimi [f] i [s] – por. ang. [θ]ank you i [s]enk you oraz [f]enk you. Według U. Weinreicha o tym, czy określony sferze *langue* potencjał dla interferencji faktycznie doprowadzi do zakłócenia norm któregoś ze znajdujących się w kontakcie języków w sferze *parole* decydują czynniki pozastrukturalne. Pomimo różnic w polskiej i angielskiej fonetyce, wielu Polaków opanowuje poprawną wymowę [θ], jeśli działają w ich przypadku dodatkowe czynniki o naturze socjologicznej lub psychologicznej, a także związane z indywidualnymi predyspozycjami. Powstawaniu interferencji w języku L₂ będą starali się zapobiegać m.in. ludzie, dla których poprawne opanowanie języka obcego jest ważne w

związku z wykonywanym zawodem (np. filologowie, nauczyciele). Z kolei dbałość o poprawność przy posługiwaniu się językiem ojczystym (L_1), np. w przypadku przedstawicieli mniejszości narodowej, może być spowodowana silnym poczuciem tożsamości grupowej i lojalnością językową.

W swojej teorii kontaktów językowych U. Weinreich największy nacisk kładzie właśnie na znaczenie czynników pozastrukturalnych, czyli społecznych i psychicznych. Jest to niezwykle istotne założenie w metodologii badań kontaktów językowych. Klasyczny opis strukturalistyczny, czyli odnoszący się do sfery *langue*, ograniczałby się do stwierdzenia faktu odstępstw od norm w języku L_1 lub L_2 i określenia, czy dany przypadek interferencji dotyczy zmian w leksyce, fonetyce, morfologii, czy też składni. Analiza przyczyn interferencji zachodzącej w którymkolwiek ze znajdujących się w kontakcie języków sprowadzałaby się do wskazania różnic lub podobieństw w obydwu systemach. Jednak w wyznaczonych przez F. de Saussure'a granicach lingwistyki odpowiedź na pytanie, dlaczego niektórzy członkowie tej samej grupy imigrantów znacznie szybciej opanowują formy gramatyczne języka L_2 , byłaby niemożliwa.

Czynniki strukturalne, jak i pozastrukturalne oddziałują zarówno na dwujęzyczną jednostkę, jak i na grupę, choć nie są one identyczne. W przypadku dwujęzycznej jednostki na ostateczny kształt idiolektu ma wpływ jej ogólny poziom kompetencji językowej. Jednak to, w jakim stopniu dana osoba opanuje L_1 i L_2 , zależy również od relatywnego statusu obydwu języków, relatywnego poziomu znajomości obydwu kodów, form władania nimi (mowa, pismo), kolejności ich przyswajania, użyteczności każdego z języków jako środka komunikacji, emocjonalnego zaangażowania użytkownika, funkcji obydwu języków w awansie społecznym, a także ich znaczenia w literaturze i kulturze – z punktu widzenia danej jednostki (U. Weinreich 1963: 73-79). Każdy z wymienionych czynników ma charakter socjologiczny. Skupiając się na tych właśnie aspektach dwujęzyczności, U. Weinreich w swojej teorii kontaktów językowych świadomie wykraczał poza granice językoznawstwa. Zachowania językowe i poziom interferencji w wypowiedzi osoby dwujęzycznej zależą również od uwarunkowań aktu komunikacji. Istotne jest np., czy dwujęzyczni są zarówno nadawca, jak i adresat, czy jedynie nadawca. Na użycie danego języka będzie miała także wpływ specjalizacja (lub jej brak) w posługiwaniu się L_1 lub L_2 w określonych sytuacjach, czy choćby napięcie emocjonalne podczas rozmowy (Ibidem: 81-82).

Rozważania na temat czynników pozastrukturalnych na poziomie dwujęzycznej grupy należy rozpocząć od określenia ontologicznego statusu społeczności językowej w ujęciu U.

Weinreicha. Autor *Languages in contact* bilingwalną grupę postrzegał nie jako prostą sumę jej członków, ale jako odrębny byt:

„kiedy dwa języki znajdują się w kontakcie za przyczyną określonej grupy osób, indywidualne cechy zachowań językowych jej członków wzajemnie się neutralizują, podczas gdy nawyki mowne charakterystyczne dla grupy nabierają znaczenia” (U. Weinreich 1963: 83).

W ten sposób w ramach grupy ugruntowują się normy, które nie wynikają z sumy lub średniej zachowań językowych członków danej społeczności. Przykładem takiego zjawiska mogą być przenikające do języka polskiego anglicyzmy, jak choćby słynne *dokładnie!* (kalka ang. *exactly!*) występujące nie jako przysłówek określający sposób wykonania czynności (syn. *drobiazgowo, szczegółowo*), a w funkcji wykrzyknika wyrażającego zgodę (syn. *zgadza się!, oczywiście!*). Przejęcie przez pol. *dokładnie* funkcji innej części mowy nastąpiło za pośrednictwem osób dwujęzycznych, które pod wpływem znaczenia i funkcji jednostki języka L_2 zmieniły znaczenie bliskiego znaczeniowo leksemu L_1 . Ponieważ temu przypadkowi interferencji poddały się w dużej mierze jednostki o znacznej sile kreowania wzorów językowych (ludzie młodzi, dynamiczni, często o wysokim statusie społecznym, np. wielu pracowników mediów), zmiana w ich idiolektach wywarła duży wpływ na zachowania językowe całej grupy.

W związku z tym charakterystyka grupy nie może być sumą charakterystyk jej członków – należy w niej uwzględnić również inne cechy, występujące tylko na poziomie dwujęzycznej społeczności (zob. Głuszkowski 2011: 45-46). Definiując w ten sposób bilingwizm grupowy, U. Weinreich nie powoływał się na innych autorów, ale można zauważyć, że jego podejście jest bliskie realistycznemu pojmowaniu grupy Floriana Znanieckiego, który traktował grupę społeczną jako ponadindywidualną jaźń, opartą na syntezie (nie sumie) jaźni jej członków, stanowiącą zbiorową świadomość – nową jakość w stosunku do jednostki (por. Znaniecki 1986: 302-303).

W *Languages in contact* U. Weinreich odwoływał się do licznych prac z dziedziny antropologii społecznej i kulturowej, psychologii społecznej, socjologii i socjolingwistyki. Socjologiczne inspiracje są widoczne nie tylko w dokonanych przez niego analizach społecznych i psychologicznych oddziaływań na zachowania językowe w warunkach bilingwizmu, ale również w metodologicznej części pracy oraz w opisie typów interferencji. Bibliografia *Languages in contact* obejmuje 658 pozycji, z czego aż 197 to prace z zakresu nauk socjologicznych i psychologicznych, dotyczące przede wszystkim mniejszości narodowych, kontaktów kulturowych, akulturacji, dwujęzycznej edukacji, tożsamości w warunkach wielokulturowości i wielojęzyczności, przyswajania języka w dzieciństwie oraz

wpływu bilingwizmu na rozwój intelektualny jednostki. Omówienie, czy choćby wzmiankowanie każdej z cytowanych publikacji miałyby się z celem, zwłaszcza, że nie wszystkie z nich miały jednakowy wpływ na teorię badań dwujęzyczności U. Weinreicha. Dlatego też w następnych akapitach zostaną przedstawione jedynie najważniejsze z jego socjologicznych, antropologicznych i psychologicznych inspiracji, a także teorie, z którymi polemizował.

Już na etapie definicji kontaktu językowego U. Weinreich dokonywał porównań do kontaktu kulturowego i wskazywał na wspólne elementy oraz genezę obydwu zjawisk. Autora *Languages in contact* podobieństwa w badaniach kulturoznawczych i językoznawczych interesowały w związku z dokonaniem przez niego podziałem czynników kształtujących interferencję na strukturalne i pozastrukturalne. Zauważył on, że w językoznawstwie, jak również w strukturalistycznych analizach kontaktów kulturowych, uwaga badaczy była skupiona na czynnikach strukturalnych – elementach systemu i ich organizacji. Swoje spostrzeżenie zobrazował cytatami z prac Ralphi Lintona, Richarda Thurnwalda i Alfreda Kroebera, które uznał za reprezentatywne dla ówczesnej antropologii kulturowej (U. Weinreich 1963: 5-6; por. Kroeber 1948: 402; Linton 1940: 469; Thurnwald 1932: 561). Uriel Weinreich uważał, że w badaniach systemu, niezależnie od tego, czy chodzi o system językowy, czy kulturowy, należy uwzględnić jego relacje z otoczeniem, dokonując analizy czynników pozastrukturalnych. Jednak choć widział pewne braki w podejściu strukturalistów – zarówno lingwistów, jak i antropologów, podkreślał, że w badaniach akulturacji przedstawiciele obydwu dyscyplin wzajemnie potrzebują swojej pomocy. Ponadto U. Weinreich zwrócił uwagę na wspólne założenia językoznawców i badaczy kultury, którzy zgodnie twierdzą, iż kontakt kulturowy i językowy dokonuje się za przyczyną jednostki, co w obydwu przypadkach wymaga odwołania do psychologii (U. Weinreich 1963: 6). Akapit kończący paragraf poświęcony analogiom między kontaktami kulturowymi i językowymi w dużym stopniu określa charakter teorii badań dwujęzyczności – jednocześnie językoznawczej i socjologicznej:

„Choć w niniejszej pracy nie dokonano systematycznej syntezy lingwistycznej i antropologicznej perspektywy badawczej, należy jednak zaznaczyć, że w odniesieniu do niektórych kwestii podobne porównania mogą być bardzo owocne, zwłaszcza w przypadku problemów związanych z uwarunkowaniami strukturalnymi” (Ibidem).

Paralele między badaniami antropologicznymi i lingwistycznymi U. Weinreich przeprowadził, między innymi omawiając różnicę interferencji na poziomie mowy jednostkowej i języka jako systemu. W wielu przypadkach odchylenia od norm językowych nie są trwałe. W strukturze języka natomiast zauważalne są tylko te przejawy interferencji,

które utrwaliły się w mowie znacznej części przedstawicieli danej wspólnoty komunikacyjnej. Określenie momentu, w którym okazjonalne zapożyczenie przenika do struktury języka i jest traktowane jako jej integralna część, jest problematyczne. To samo zjawisko z punktu widzenia lingwisty lub historyka może być zupełnie inaczej odbierane przez użytkowników języka (Ibidem: 11). Próbując ustalić kryteria opisu interferencji na poziomach *parole* i *langue*, U. Weinreich nawiązał do wyróżnionych przez Lintona faz wprowadzania nowego elementu do systemu kulturowego:

- a) wstępna akceptacja przez część danej społeczności – tzw. innowatorów,
- b) rozprzestrzenienie innowacji wśród pozostałych członków grupy,
- c) modyfikacje zapożyczanego elementu prowadzące do jego ostatecznej inkorporacji przez daną kulturę (Ibidem: 11; por. Linton 1940: 474).

Z kolei pisząc o trudnościach lub wręcz niemożności uniwersalnego odróżnienia elementów języka L_2 przenoszonych do L_1 okazjonalnie od tych, które zostały już trwale zaadaptowane do systemu, dokonał porównania do pojęcia „punktu zerowego”, wprowadzonego do antropologii przez Bronisława Malinowskiego (U. Weinreich 1963: 11; por. Malinowski 1945).

Spośród różnych typów interferencji najbardziej związanymi ze sferą kulturową wydają się zapożyczenia leksykalne. U. Weinreich podkreślał, że zasięg tego zjawiska nie ogranicza się jedynie do dwujęzycznej części danej społeczności (Ibidem: 56). Geneza zapożyczeń w zakresie leksyki jest ze wszech miar społeczna:

„Oczywistą i powszechną przyczyną innowacji leksykalnych jest potrzeba nazwania nowych rzeczy, osób, miejsc i pojęć. Wskazując, które z tych innowacji są zapożyczeniami, badacz języka może dopomóc w określeniu, czego dana wspólnota nauczyła się od innych społeczeństw” (Ibidem).

Do wniosków tych autor *Languages in contact* doszedł na podstawie teorii Leonarda Bloomfielda, który określił zapożyczenia z innego języka jako „zapożyczenia kulturowe” (Ibidem; por. Bloomfield⁴ 1933: 458). Na potwierdzenie społecznej genezy pożyczek językowych U. Weinreich przytoczył szereg dowodów pochodzących z prac językoznawczych i kulturoznawczych. Przykładem może tu być opisana przez Einara Haugena sytuacja norweskich emigrantów w USA, którzy zapożyczyli z języka angielskiego terminologię rolniczą, ponieważ dotyczyła ona narzędzi i technik, których dotychczas nie znali (por. U. Weinreich 1963: 59; Haugen 1938: 32).

⁴ Choć cytowana przez U. Weinreicha praca Bloomfielda *Language* stanowi przede wszystkim dorobek językoznawstwa, tytułowy „język” jest w niej przedstawiony wielostronnie, z uwzględnieniem problematyki wspólnot komunikacyjnych, a także aspektu przestrzennego i kulturowego.

Wśród czynników kształtujących bilingwizm na poziomie jednostki U. Weinreich wyróżnił indywidualne cechy dwujęzycznej osoby: jej zdolności i łatwość zmiany języka w zależności od potrzeb oraz czynniki związane z relatywnym statusem obydwu języków i sytuacją komunikacyjną. Charakteryzując bilingwalną jednostkę, korzystał głównie z prac z dziedziny psycholingwistyki i psychologii edukacji. Wzajemne relacje języków używanych przez jedną osobę określane są przez szereg czynników o naturze psychologicznej i socjologicznej. Ze względu na tematykę niniejszego artykułu skupimy się na tych ostatnich. Kolejność przyswajania języków, czyli określenie statusu jednego z nich jako L₁, a drugiego jako L₂, jest determinowana przez daną wspólnotę dwujęzyczną, a także przez jej otoczenie – m.in. regulacje prawne. Opisując ten czynnik, U. Weinreich odwołuje się do badań społecznych przeprowadzonych wśród różnych społeczności mniejszościowych na świecie (U. Weinreich 1963: 76-77; por. Cebollero 1945: 72).

Na relatywny status języków używanych przez jednostkę wpływa przydatność obydwu kodów w roli środka komunikacji. Ponieważ faktyczny zakres zastosowania każdego z języków jest związany z subiektywną oceną języków przez ich użytkowników, U. Weinreich zaproponował zastosowanie metody ankietowej jako sposobu stosunkowo łatwego zmierzenia siły oddziaływania tego czynnika. Do takiego podejścia metodologicznego zainspirowały go badania W.R.⁵ Jonesa na temat stosunku dwujęzycznych Brytyjczyków do języka walijskiego (U. Weinreich 1963: 77; por. Jones 1949).

Z tym czynnikiem związane są dwa inne: użyteczność danego języka na drodze awansu społecznego oraz jego znaczenie w literaturze i kulturze. W wielojęzycznych społecznościach z poprawą statusu najczęściej związany jest tylko jeden język. Jest to szczególnie widoczne w przypadku grup mniejszościowych, które dbają o naukę języka większości przez dzieci już od najmłodszych lat (U. Weinreich 1963: 78). Ponadto nosiciele języka L₁ mówiąc w języku L₂, który jest językiem awansu społecznego, przejawiają często skłonności do hiperpoprawności, co wynika z chęci do ukrycia swojej odmienności. Swoje spostrzeżenia U. Weinreich popiera wynikami badań Jamesa Bossarda opublikowanymi w czasopiśmie *American Sociological Review* (Ibidem; por. Bossard 1945). Szerokie zastosowanie języka w sferze kultury i literatury ma duży wpływ na jego ocenę ze strony użytkowników, a jednocześnie na związaną z nim kulturę i wartości (por. U. Weinreich 1963: 79; Meillet, Sauvageot 1934: 8). Na podstawie własnych obserwacji dwujęzycznej niemieckiej społeczności w Szwajcarii U. Weinreich zauważył, że język funkcjonujący w sferze kultury może stać się dla danej

⁵ W źródłach bibliograficznych brak pełnego imienia.

jednostki dominującym, nawet jeśli jest ona emocjonalnie związana z innym językiem (U. Weinreich 1963: 79).

Kolejny istotny czynnik kształtujący bilingwizm na poziomie indywidualnym ma naturę zarówno socjologiczną, jak i psychologiczną. Decyduje on o tym, którym z języków dwujęzyczna osoba posługuje się sprawniej i jest określony przez emocjonalną więź danej osoby z używanym przez nią językiem. Najbliższy związek jednostka odczuwa z językiem dzieciństwa (L_1), choć jeśli w dalszych etapach życia, np. w relacjach przyjacielskich, miłości, istotnych wydarzeniach społecznych korzysta ona z kodu L_2 , może on stać się jej językiem podstawowym. Wnioski te U. Weinreich wyprowadził na podstawie wyników badań socjo- i psycholingwistycznych (U. Weinreich 1963: 77-78; por. m.in. Récatas 1934; Segerstedt 1947).

Czynniki dotyczące dwujęzyczności na poziomie jednostki są ściśle związane z tymi, które kształtują bilingwizm grupowy. Wiele czynników indywidualnych jest w większym bądź mniejszym stopniu determinowanych społecznie, np. to, czy jednostka odbiera dany język jako przydatny na drodze awansu społecznego lub ceni jego rolę w kulturze i literaturze, jest w dużej mierze uzależnione od ocen panujących w grupie (por. U. Weinreich 1963: 84). W celu analizy czynników pozastrukturalnych na poziomie grupowym U. Weinreich przywołał dokonany przez Georga Schmidta-Rohra podział podstawowych sfer użycia języka: rodzina, miejsce zabaw dziecięcych, szkoła, kościół, literatura, prasa, wojskowość, sądownictwo, rząd (Ibidem: 87; por. Schmidt-Rohr 1932: 183). Jednakże badania społecznych funkcji języka w różnych wspólnotach dwujęzycznych pokazały, że poszczególne dziedziny mogą być poddane dalszym, bardziej szczegółowym podziałom (Ibidem: 87; por. Barker 1947: 195; Mak 1935). Szczególnym przypadkiem funkcjonalnej dyferencjacji języka są zakresy jego stosowania w „grupach języka ojczystego” (*mother-tongue group*), czyli w wydzielonych w ramach społeczności dwujęzycznej podgrupach, których członkowie opanowali jako pierwszy ten sam język. Fakt zakorzenienia języka opanowanego w pierwszej kolejności w określonej sferze komunikacji jest według U. Weinreicha bardzo ważnym czynnikiem powstrzymującym interferencję (por. Ibidem: 89).

Charakter kontaktu językowego w wymiarze grupowym, oprócz wspomnianego podziału na podgrupy o odmiennych językach ojczystych, jest determinowany przez szereg czynników natury makrosocjalnej. Położenie geograficzne może ograniczać kontakt językowy między różnojęzycznymi grupami poprzez wyraźne granice terytorialne (Ibidem: 89-91; por. m.in. Waltershausen 1899). Szczególnym przypadkiem kontaktu terytorialnego są wyspy językowe (izolowane enklawy – np. emigranckie osiedla robotnicze w Europie i Ameryce). Ich

mieszkańcy są oderwani od swojego kontynentu językowego, a ze względu na częste kontakty z otoczeniem, m.in. w czasie pracy, ich język L_1 jest znacznie bardziej podatny na interferencję niż poza „wyspami językowymi”. Swoje założenia U. Weinreich poparł wynikami badań bilingwizmu społeczności wyspowych (U. Weinreich 1963: 90; por. Kuhn 1934).

Kolejny makrosocjologiczny czynnik określający naturę bilingwizmu grupowego jest związany z miejscowym bądź imigranckim charakterem wspólnoty bilingwalnej. Język emigrantów jest zdecydowanie bardziej podatny na zewnętrzne wpływy niż język mniejszości osiadłej (U. Weinreich 1963: 91), czego dowodzą badania George’a Barkera (por. 1951). Kontaktowi języków i ich wzajemnemu przenikaniu się sprzyja jednoczesny kontakt kulturowy. Weinreich znaczną część zapożyczeń leksykalnych motywuje bezpośrednio innowacjami kulturowymi (technicznymi, ekonomicznymi, administracyjnymi, itp.) we wspólnocie kontaktującej się z inną społecznością. Tego typu kontakty sprzyjają zarówno interferencji zarówno w systemie językowym, jak i kulturowym (U. Weinreich 1963: 92). Autor *Languages in contact* zauważył, że do masowego rozprzestrzenienia się nowej leksyki w dwujęzycznej grupie nie zawsze dochodzi w wyniku masowego kontaktu. Do grupowej interferencji może dojść również za przyczyną zaledwie kilku członków danej wspólnoty. Do tego wniosku U. Weinreich doszedł, nawiązując do cytowanej już w niniejszym artykule pracy Lintona. Amerykański antropolog stwierdził, że sto osób może nauczyć się czegoś nowego równie łatwo, jak jeden człowiek (por. Ibidem: 92; Linton 1940: 499). Czynniki etniczne i kulturowe mogą również ograniczać kontakt w zakresie języka i kultury w całości lub w niektórych sferach. Wyjaśniając mechanizm podobnych ograniczeń, U. Weinreich po raz kolejny ukazał antropologiczno-lingwistyczne paralele. Jako przykład przytoczył opisaną przez Kroebera sytuację muzułmańskich społeczności, które długo opierały się przyjęciu gier hazardowych, ubezpieczeń i druku z powodów kulturowych (por. Kroeber 1948). Z kolei na gruncie językowym podobna sytuacja została przedstawiona przez M. Weinreicha: aszkenazyjscy Żydzi przejęli z niemieckiego nazwy wszystkich dni oprócz soboty – czyli dnia świętego, jednocześnie unikając zapożyczenia pojęć związanych z moralnością o jednoznacznie chrześcijańskich konotacjach (por. M. Weinreich 1953). Opisana sytuacja wyraźnie pokazuje wpływ religii na kulturę danej grupy, a tym samym – na zachowania językowe jej członków. Wyznawana religia jest często dodatkowym kryterium determinującym przynależność do grup języka ojczystego; może więc ograniczać skalę kontaktu językowego w warunkach bilingwizmu. W historii badań mniejszości etnicznych i językowych znanych jest wiele przypadków, w których religia zapobiega zmianie kulturowej

i językowej (U. Weinreich 1963: 93; por. m.in. Waltershausen 1899; U. Weinreich 1951: 277).

Rasa członków grupy dwujęzycznej ma według Weinreicha znaczenie o tyle, o ile w danej społeczności podziały rasowe mogą stanowić przeszkodę w kontaktach między językami, np. poprzez brak akceptacji małżeństw mieszanych (U. Weinreich 1963: 93; por. Willems 1946: 451-461; 1948: 105). Różnica płci jest z kolei istotna we wspólnotach, w których w wyniku tradycyjnego podziału zajęć kobiety i mężczyźni mają nierówne szanse kontaktu z drugim językiem. Płeć może również determinować różnice stylistyczne, wiążące się pośrednio z obecnością obcych elementów w poszczególnych stylach. W celu zobrazowania różnic w języku kobiet i mężczyzn U. Weinreich odwołał się do badań Carla Tavaglianiego (U. Weinreich 1963: 93-94; por. Tavagliani 1936).

Kolejnym czynnikiem makrosocjolingwistycznym kształtującym dwujęzyczność jest wiek członków grupy lub jej podgrup. W wyniku swoich zajęć i określonych wiekiem ról społecznych mogą oni tworzyć własne typy dwujęzyczności. Przykładem takiej sytuacji mogą być spostrzeżenia Paula Selka na temat sytuacji językowej w Szlezwiku (U. Weinreich 1963: 94-95; por. Selk 1943).

Ostatnie trzy grupy pozastrukturalnych czynników makrosocjalnych, wpływające na całościowy zakres interferencji w mowie wspólnot dwujęzycznych, stanowią czynniki związane ze statusem społecznym, wykonywaną profesją i miejskim lub wiejskim otoczeniem. Status społeczny najczęściej wiąże się z innymi kryteriami, które stanowią jego podstawę (m.in. przynależność do społeczności imigranckiej lub lokalnej oraz określonej kultury i religii), jednak pewne oddziaływania na zachowania językowe grupy bilingwalnej mają miejsce za sprawą zespołu czynników odpowiadających za stratyfikację społeczną. W wyniku częstszych kontaktów wyższych warstw społeczności migrantów z autochtonami, szybciej przechodzą one na język otoczenia (U. Weinreich 1963: 96). Opisując sytuację, w której dwóm warstwom społecznym na Jawie były przypisane odrębne języki, U. Weinreich odwołał się do rezultatów badań socjologicznych Ralpa Pierisa (Ibidem: 95; por. Pieris 1951: 330). Niektóre grupy zawodowe mogą posługiwać się własnym językiem, którego słownictwo może okazjonalnie przenikać w sferę pozazawodową (U. Weinreich 1963: 96; por. Keller 1934). Przynależność osób dwujęzycznych do wiejskiej lub miejskiej społeczności jest istotne ze względu na zróżnicowane oddziaływanie wielu z wymienionych dotychczas czynników w obydwu środowiskach (U. Weinreich 1963: 96-97; por. m.in. Aubin et al. por. 1926).

Oddziaływanie zjawisk o naturze społecznej i psychicznej na strukturę języka może być niwelowane przez czynniki o naturze symbolicznej. Znaczenie symboliczne języka znajdującego się w kontakcie kształtuje postawę⁶ jego użytkowników, którą Weinreich określił terminem „lojalności językowej”, definiowanej nie wprost na zasadzie relacji: „lojalność językowa odnosi się do języka w takim stopniu, w jakim nacjonalizm dotyczy narodowości” (U. Weinreich 1963: 99). Takie rozumienie lojalności językowej U. Weinreich przyjął na podstawie zaproponowanego przez Hansa Kohna pojęcia lojalności narodowej (por. Kohn 1945: 19). Jednocześnie podkreślił, że kwestia powiązania idei nacjonalizmu i języka była poruszana w ówczesnych badaniach socjologicznych (por. U. Weinreich 1963: 100; por. m.in. Boehm 235). Język może funkcjonować jako symbol grupy, a jego rola w przestrzeni symbolicznej, w wyniku lojalności językowej użytkowników danego kodu, często stanowi ważny czynnik powstrzymujący interferencję. Uriel Weinreich przytoczył słowa Lintona, który twierdził, że tendencje nacjonalistyczne w społeczności emigrantów najsilniej przejawiają się u tych jej członków, którzy chcieliby zachować swój status przed momentu migracji poprzez kultywowanie systemu wartości z dawnej ojczyzny (por. U. Weinreich 1963: 101; Linton 1940: 234). Autor *Languages in contact*, opisując problem lojalności językowej, nawiązuje również do innego klasyka antropologii kulturowej – Kroebera, który wskazywał na znaczenie wspomnień z dzieciństwa i nostalgicznych nastrojów dla relacji jednostki z jej ojczystą kulturą (U. Weinreich 1963: 99-100; Kroeber 1948: 437). w Społeczność przywiązująca dużą wagę do swojego języka będzie się starała powstrzymać przejawy interferencji poprzez położenie nacisku na standaryzację kodu (U. Weinreich 1963: 102; por. m.in. Willems 1946: 305). Lojalność językowa jest w dużej mierze uwarunkowana przekonaniem grupy o własnej wartości (U. Weinreich 1963: 101-102). Przeciwny – w stosunku do postawy językowej lojalności wpływ na ogólny zakres interferencji w języku w warunkach bilingwizmu – ma długość sytuacji kontaktu. Elementy struktury języka, funkcjonujące w nietkniętej wyjściowej formie na początku kontaktu dwóch systemów, z biegiem czasu podlegają przekształceniom, których skala i intensywność są uzależnione od oddziaływania czynników o naturze pozajęzykowej. U. Weinreich zwrócił uwagę na podobne postrzeganie czynnika czasu w badaniach kontaktów kulturowych Roberta Redfielda, Ralpa Lintona i Melville’a Herskovitza (Ibidem: 103-104; por. Redfield et al. 1938). Jednocześnie

⁶ Według Stefana Nowaka postawa oznacza stosunek kogoś do czegoś, czyli „ogół względnie trwałych dyspozycji do oceniania danego przedmiotu i emocjonalnego nań reagowania oraz ewentualnie towarzyszących tym emocjonalno-oceniającym dyspozycjom, względnie trwałych przekonań o naturze i własnościach tego przedmiotu, i względnie trwałych dyspozycji do zachowania się wobec tego przedmiotu” (Nowak 1973: 23). Lojalność językowa w ujęciu U. Weinreicha wiąże się z pozytywną, nacechowaną emocjonalnie, oceną języka przez jego użytkowników, mającą konsekwencje w działaniach grupy (por. U. Weinreich 1963: 99-101).

autor *Languages in contact* dał świadectwo, że jego odniesienia do nauk dorobku socjologicznych nie są prostym naśladownictwem. U. Weinreich odniósł się do słów Ralpa Bealsa, który wskazywał na zbyt małą liczbę diachronicznych badań zagadnienia akulturacji oraz na brak adekwatnej perspektywy badawczej w ówczesnej antropologii (por. Beals 1953: 628; 638).

Uriel Weinreich zauważył, że w niektórych społecznościach bilingwalnych podziały językowe nie pokrywają się z dyferencjacją według przynależności do grupy wyznaniowej, etnicznej, terytorialnej, wiekowej ani z innymi pozastrukturalnymi kryteriami. Brak powiązania odmienności językowej z różnicami o naturze pozajęzykowej oznacza zniwelowanie wszelkich czynników powstrzymujących interferencję (U. Weinreich 1963: 97-98). Stan ten prowadzi do porzucenia jednego z języków na rzecz drugiego i jest przez U. Weinreicha określony jako „zmiana językowa” (*language shift*); na jej zaistnienie mają wpływ czynniki pozastrukturalne, a przede wszystkim przenikanie języka przejmowanego do sfer obsługiwanych wcześniej przez język porzucany (Ibidem: 106-108). Opisując problem zmiany językowej, autor *Languages in contact* odwoływał się do badań socjolingwistycznych prowadzonych w różnych społecznościach wielojęzycznych (por. m.in. Gerullis 1932: 61; Willems 1948: 462)

Alternatywą dla ustabilizowanej dwujęzyczności i zmiany językowej jest powstanie nowego języka. Aby na podstawie dwóch kontaktujących się struktur powstał nowy system językowy, według Weinreicha konieczne jest zaistnienie związanych wzajemnie czynników o charakterze językowym i pozajęzykowym. Ukształtowanie nowego języka dotyczy kontaktu systemów na tyle różnych, że powstały na ich podstawie kod będzie możliwy do wyodrębnienia i nie zostanie włączony jako wariant do jednej ze struktur źródłowych. Ponadto nowo utworzony język powinien cechować się względną trwałością form, potrzebną do jego przetrwania. Zakres funkcjonalny formującego się nowego kodu ma również duże znaczenie i stanowi istotne kryterium służące odróżnieniu specjalistycznego żargonu, obsługującego wybraną sferę aktywności członków badanej bilingwalnej wspólnoty, od tworzącego się „pełnoprawnego” języka. Ostatnim z kryteriów decydujących o zaklasyfikowaniu nowo utworzonego narzędzia komunikacji jako języka jest subiektywna ocena jego użytkowników, uzależniona od szeregu pozajęzykowych, socjokulturowych czynników. Swoje rozważania teoretyczne na temat powstawania nowych języków U. Weinreich oparł na empirycznych studiach zmiany językowej w kilku społecznościach (U. Weinreich 1963: 104-106; por. m.in. Rees 1939; Hellinga 1940).

Język w różnych swoich wymiarach był i wciąż jest przedmiotem zainteresowania nauk społecznych. W badaniach antropologicznych i etnologicznych pojawia się ze względu na swoją funkcję kulturową – jako nośnik kultury i narzędzie jej kształtowania. W socjologii ważna jest jego funkcja społeczna i rola w życiu używającej go grupy. Wiele spośród omawianych w niniejszym artykule pojęć i teorii ma interdyscyplinarne źródła i w zależności od rozłożeniu akcentów można je zaklasyfikować jako socjologiczne lub językoznawcze. Definicje dwujęzyczności, kontaktu językowego i interferencji oraz przegląd omówionych przez U. Weinreicha czynników strukturalnych i pozastrukturalnych, oddziałujących na język jednostki i grupy, stanowią obecnie przede wszystkim fundamenty lingwistyki kontaktu, ale ich źródła są w dużej mierze socjologiczne. Socjologizm teorii badań dwujęzyczności widoczny jest w licznych odwołaniach do prac z zakresu nauk socjologicznych, spośród których w artykule zostały przywołane te najbardziej znaczące. Najczęściej U. Weinreich korzystał z nich w celu ukazania analogii między kontaktem kulturowym i językowym oraz dla ilustracji omawianych problemów. Jednak koncepcję autora *Languages in contact* możemy uznać za socjologiczną przede wszystkim ze względu na sposób, w jaki postrzegał i definiował zjawiska językowe. Zarówno w przypadku podstawowych pojęć lingwistyki kontaktu, jak i podczas omawiania zagadnień szczegółowych język był dla U. Weinreicha zawsze ściśle związany z posługującą się nim społecznością i jej przedstawicielami.

Literatura:

- de Saussure, Ferdinand. 1961 (1916). *Kurs językoznawstwa ogólnego* (tłum. Krystyny Kasprzyk). Warszawa: PIW.
- Geller, Ewa. 1994. *Jidysz – język Żydów polskich*, Warszawa: PWN.
- Głuszkowski, Michał. 2009. *Wykorzystanie nauk społecznych jako narzędzi pomocniczych językoznawstwa. Na przykładzie badań dwujęzyczności polskich staroobrzędowców*, w: Skarżyński, Mirosław i Anna Czelakowska (red.), *Język z różnych stron widziany. Biblioteka LingVariów t.3*, 2009, Kraków: UJ Wydział Polonistyki, s. 131-137.
- Głuszkowski, Michał. 2011. *Socjologiczne i psychologiczne uwarunkowania dwujęzyczności staroobrzędowców regionu suwalsko-augustowskiego*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Jarcewa, Wiktoria N. 2000. *Teorija wzaimodiejstwija jazykow i rabota U. Wajnrajcha „Jazykowyje kontakty”*, w: *Jazykowyje kontakty. Sostojanije i problemy issledowanija* (tłum. Jurijsa A. Żluktenki), Białogwieszczeńsk: BGK im. I.A. Baudouina de Courtenay, s. 5-17.
- Malkiel, Yakov i Marvin I. Herzog. 1967. *Uriel Weinreich (1926-1967)*, „Language” 43(2)/1967, s. 605-610.
- Nowak, Stefan. 1973. *Pojęcie postawy w teoriach i stosowanych badaniach społecznych*, w: Idem (red.), *Teorie postaw*. Warszawa: PWN.
- PWN 1996. *Nowa Encyklopedia Powszechna*, t.6. Warszawa: PWN.
- Schaff, Adam. 1982. *Wstęp do polskiego wydania*, w: Whorf, Benjamin L. *Język, myśl i rzeczywistość* (tłum. Teresy Hołówki). Warszawa: PIW.

- Weinreich, Max. 1928. *Bilder fun der yidisher literaturgeschichte*. Wilno.
- Weinreich, Max. 1973. *Geschichte fun der jidiszer sprach: bagrifn, faktn, metodn*, New York: Workmens Circle Education Dept.
- Weinreich, Uriel i Beatrice Weinreich. 1958. *Say it in Yiddish*, New York: Dover Publications.
- Weinreich, Uriel. 1949. *College Yiddish; an introduction to the Yiddish language and to Jewish life and culture*, New York: Yiddish Scientific Institute.
- Weinreich, Uriel. 1963 (1953). *Languages in contact. Findings and problems*. The Hague: Mouton.
- Weinreich, Uriel. 2007 (1953). *Języki w kontakcie* (tłum. Jacka Sucheckiego), w: *Psychologiczne aspekty dwujęzyczności*, Kurcz, Ida (red.), Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s. 43-56.
- Znaniński, Florian. 1986 (1939). *Grupy społeczne jako wytwory uczestniczących w nich jednostek*, w: Szacki, Jerzy, *Znaniński*. Warszawa: Wiedza Powszechna, s. 239-241.

Prace cytowane przez U. Weinreicha w *Languages in contact*:

- Aubin, Hermann, Theodor Frings i Josef Müller. 1926. *Kulturströmungen und Kulturprovinzen in Rheinlanden*. Bonn: Röhrscheid.
- Barker, George. 1947. *Social functions of language in Mexican-American community*, "Acta Americana" 5/1947, s. 185-202.
- Barker, George. 1951. *Growing up in a bilingual community*, "The Kiva" 17/1951, s. 17-32.
- Beals, Ralph. 1953. *Acculturation*, w: Kroeber Alfred (red.), *Anthropology today*, Chicago: University of Chicago Press, s. 621-41.
- Bloomfield, Leonard. 1933. *Language*. New York: H. Holt and Company.
- Boehm, Max Hilderbert. 1932. *Das eigenständige Volk: volkstheoretische Grundlagen der Ethnopolitik und Geisteswissenschaften*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Bossard, James. 1945. *The bilingual individual as a person – linguistic identification with a status*, „American Sociological Review" 10/1945, s. 699-709.
- Cebollero, Pedro. 1945. *A school language policy for Puerto Rico*. San Juan: Impr. Baldrich.
- Gerullis, Georg. 1932. *Muttersprache und Zweisprachigkeit in einem preussisch-litauischen Dorf*, "Studi baltici" 2/1932, s. 59-67.
- Haugen, Einar. 1938. *Language and Immigration*, "Norwegian-American Studies and Records" 10/1938, s. 1-43.
- Hellinga, W. 1940. *Het Stadtfries en de problemen van taalverhoudingen en taalinvloed*, „Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en Letterkunde" 59/1940, s. 125-158.
- Jones, W.R. 1949. *Attitude towards Welsh as a second language: a preliminary investigation*, "British Journal of Educational Psychology", 19/1949, s. 44-52.
- Keller, O. 1934. *Die Geheimsprache der wandernden Kesselflicker der Val Colla, Tessin*, "Volkstum und Kultur der Romanen" 7/1934, s. 55-81.
- Kohn, Hans. 1945. *The idea of nationalism: a study in its origin and background*, New York: Macmillan Co.
- Kroeber, Alfred. 1948 (1923). *Anthropology*, New York: Harcourt, Brace.
- Kuhn, Walter. 1934. *Deutsche Sprachinselforschung: Geschichte, Aufgaben, Verfahren*, Plauen i. Vogtl.: Wolff.
- Linton, Ralph (red.). 1940. *Acculturation in seven American Indian tribes*, New York-London: D. Appleton-Century company.
- Mak, Wilhelm. 1935. *Zweisprachigkeit und Mischmundart im Oberschlesien*, "Jahrbuch für deutsche Kulturarbeit" 7/1935, s. 41-52.

- Malinowski, Bronisław. 1945. *Dynamics of culture change*. New Haven: Yale University Press.
- Meillet, Antoine i Aurélien Sauvageot. 1934. *Le bilinguisme des hommes cultivés*, w: *Conférences de l'Institut de Linguistique*. Paris: l'Université de Paris, s. 5-14.
- Pieris, Ralph. 1951. *Bilingualism and cultural marginality*, "British Journal of Sociology" 2/1951, s. 328-339.
- Récatas, B. 1934. *L'Etat Actuel du Bilinguisme chez les Macedo-Roumains du Pinde et le Role de la Femme dans le Langage*. Paris: Librairie E. Droz.
- Redfield, Robert. Ralph Linton i Melville Herskovitz. 1938. *Outline for the study of acculturation*, w: Herskovitz Melville (red.), *Acculturation; the study of culture contact*. New York: J. J. Augustin.
- Rees, W. 1939. *Le bilinguisme des pays celtiques*. Rennes : Impr. Simon.
- Schmidt-Rohr, Georg. 1932. *Die Sprache als Bildnerin der Völker*. Jena: Diederichs.
- Segerstedt, Torngy. 1947. *Die Macht des Wortes. Eine Sprachsoziologie*. Zurich: pan-Verlag.
- Selk, Paul. 1943. *Die Dynamik des Sprachwechsels in Schleswig*, w: *Volkwerdung und Volkstumwandel*. Leipzig, s. 21-40.
- Tavagliani, Carlo. 1932. *Modificazioni del linguaggio nella parlata delle donne*, w: *Scritti in onore di Alfredo Trombetti*. Milano: Ulrico Hoepli, s. 82-146.
- Thurnwald, Richard. 1932. *The psychology of acculturation*, „American Anthropologist”, 34/1932, s. 557-569.
- von Waltershausen, Sartorius. 1899-1900. *Die Germanisierung der Rätoromanen in der Schweiz; volkswirtschaftliche und nationalpolitische Studien*, „Forschungen zur deutschen Landes- und Volkskunde“ 12/1899-1900, s. 365-474.
- Weinreich, Max. 1953. *Yiddishkat and yiddish; on the impact on language in Ashkenazic Jewry*, w: *Mordecai M. Kaplan Jubilee Volume*, New York: Jewish Theological Seminary of America.
- Weinreich, Uriel. 1951. *Research problems in bilingualism, with special reference to Switzerland*. Niepublikowana praca doktorska na Uniwersytecie Columbia w Nowym Jorku.
- Willems, Emilio. 1946. *A aculturação dos alemães no Brasil; estudo antropológico dos imigrantes alemães e seus descendentes no Brasil*. Sao Paulo: Ed. Nacional.
- Willems, Emilio. 1948. *Aspectos da aculturação dos japoneses no estado do São Paulo*. Sao Paulo: Universidade do São Paulo.

Streszczenie

Socjologizm teorii badań dwujęzyczności Uriela Weinreicha

Praca U. Weinreicha *Languages in contact* była przełomowa w historii badań dwujęzyczności i do dzisiaj wciąż stanowi źródło odwołań dla wielu autorów. Stworzoną przez niego teorię należałoby określić jako socjologiczną, nie tylko ze względu na liczne inspiracje i odwołania, ale przede wszystkim z uwagi na perspektywę opisu i specyficzne pojmowanie języka. W celu wyjaśnienia zjawisk na poziomie fonetyki, morfologii, składni lub pragmatyki Weinreich wykorzystuje dorobek antropologii kulturowej, socjologii, psychologii społecznej, historii, etnologii i innych nauk humanistycznych.

Słowa kluczowe: dwujęzyczność, metodologia, antropologia kulturowa